

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LXVI.
Fasc. 16.

NÓTÁRI TAMÁS – PAPP TEKLA

**Az együtt elhalás problematikája a
történetiség és az új Ptk. koncepciójának
tükrében**

SZEGED
2004

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et
Juridicarum Universitatis Szegediensis

LÁSZLÓ BLUTMAN, PÁL BOBVOS, LÁSZLÓ BODNÁR,
JÓZSEF HAJDÚ, ÉVA JAKAB, JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA,
JÁNOS MARTONYI, FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY,
BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY, IMRE SZABÓ, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BLUTMAN LÁSZLÓ, BOBVOS PÁL, BODNÁR LÁSZLÓ,
HAJDÚ JÓZSEF, JAKAB ÉVA, KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS,
MARTONYI JÁNOS, NAGY FERENC, PACZOLAY PÉTER,
POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF, SZABÓ IMRE, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324–6523 Acta Univ.
ISSN 0563–0606 Acta.Jur.

A magyar polgári jog újrakodifikálásának munkálatai során felmerült az általánosságban csak „*a közös veszélyben elhaltakról szóló vélelem*”-nek nevezett jogi konstrukció problematikája. Jelen írásban arra vállalkozunk, hogy a történeti – római jogban (I.) és a mérvadó újkori kodifikációkban (II.) fellelhető – gyökerek bemutatása után a kérdéskör szabályozási lehetőségeinek lehetőségeit (III.) vegyük sorra. Ezt követően néhány gyakorlati példával illusztráljuk a hatályos Ptk., a módosítás és a javaslat alapján történő rendezés közti különbségeket (IV.), majd *de lege ferenda* összegezzük a véleményünk szerint optimális megoldási lehetőséget (V.).

I.

A közös eseményben/közös veszélyben elhaltak egymás utáni öröklésének szabályozását illetően a római jogi oktatásban használatos mérvadó tan- és kézikönyv a következőket írja: „*Az öröklési viták könnyebb eldöntése érdekében a posztklasszikus jog alakította ki azt a vélelmet (praesumptio iuris), amely szerint ha a szülők és gyermekeik közös veszélyben haltak el (commorientes), a serdületlen gyermekek (tizenkétévesnél fiatalabb leány, illetve tizennégyévesnél fiatalabb fiú) halála a szülőké előtt következett be, a serdült gyermekek pedig a szülők után haltak el (Tryph. D. 34, 5, 9, 1. 4).*”¹ Ugyanakkor abban az esetben, amikor egymással rokon kapcsolatban nem álló több személy együtt elhalásáról van szó, a halál szimultán, egyazon időben történt beállása mellett foglal állást a forrás. Az elsőként vázolt megoldás vizsgálatához hét,² a másodikként említett szabályozáshoz tizenkét szöveghelyet használhatunk fel,³ ezek mindegyike a iustinianusi *Digestá*ból³ származik; először vegyük ezeket szemügyre,

¹ FÖLDI A. – HAMZA G.: *A római jog története és intézményei*. Budapest, 2004. (9. kiadás) 205.

² A szöveghelyek összeállításában a HAMZA által felállított rendszert követtük – vö. HAMZA G.: Az együtt elhaltakra vonatkozó vélelmek a római jogban. *AUB* 18. 1976. 347–361; HAMZA G. – SAJÓ A.: Az együtt elhalás néhány jogi kérdése. *MJ* 1976/3. 191–202.; G. HAMZA: Réflexions sur les présomptions relatives aux comourants (commorientes) en droit romain. In: *Status familiae. Festschrift für Andreas Wacke zum 65. Geburtstag*. München, 2001. 131–146.

³ A iustinianusi *Digestá*hoz lásd HAMZA G.: *Az európai magánjog fejlődése*. Budapest 2002. 30. sk.; D. NÖRR: Zu den geistigen und sozialen Grundlagen der späntantiken Kodifikationsbewegung. *ZSS* 80. 1963; A. N. HONORÉ – A. RODGER: How the Digest Commissioners Worked. *ZSS* 87. 1970; H. ANKUM: La Codification de Justinien était-elle une véritable codification? In: *Liber Amicorum J. Gilissen*, Antwerpen, 1982; D. J. OSLER: The Compilation of Justinian's Digest. *ZSS* 102. 1985; D. PUGSLEY: *The Justinian Digest and the Compilers*. Exeter, 1995.

majd a források ismeretében kíséreljünk meg néhány, a problematikát érintő terminológiai és tartalmi következtetést levonni!

I. Papinius⁴ fragmentumában⁵ az após és veje között arra nézvést született megállapodás, hogy amennyiben a leány, illetve a feleség halála után egy életkorát tekintve egy esztendő fiúgyermek marad, úgy a hozomány a férjet illeti, ha azonban a gyermek még anyja életében meghalna, úgy a férj csupán a hozomány egy bizonyos részét tarthatja meg, feltéve természetesen, hogy a nő halálakor még fennállott a házassági kötelék.⁶ Az anya gyermekével együtt egy hajótörés alkalmával meghalt, és mivel az elhalálozási sorrend utólag már megállapíthatatlan, a jogász számára valószínűnek tűnt, hogy az anya túlélte a csecsemőt, vagyis a férj csupán a hozomány egy részét tarthatta meg. Egy gaiusi⁷ szöveg hely⁸ regulaszerűen, mintegy normatív jelleggel határozza meg, hogy abban az esetben, ha az anya serdületlen fiúgyermekével⁹ együtt hajótörésben leli halálát, a gyermeket kell előbb meghaltnak tekinteni.¹⁰

Tryphoninus¹¹ töredékében¹² az apa és fia háborúban esett el; az anya a fiú későbbi halálára alapozva igényét, a fiú vagyont – nagy valószínűséggel a Hadrianus uralkodásának idejére datálható *senatus consultum Tertullianum*

⁴ Papinianushoz bővebben lásd VÉCSEY T.: *Aemilius Papinianus pályája és művei*. Budapest 1884; F. SCHULZ: *Geschichte der römischen Rechtswissenschaft*. Weimar, 1961. 126; J. A. ANKUM: Papinian, ein dunkler Jurist? *OIR* 2. 1996.

⁵ Pap. D. 23. 4. 26 pr. *Inter socerum et generum convenit, ut, si filia mortua superstitem anniculum filium habuisset, dos ad virum pertineret, quod si vivente matre filius obisset, vir dotis portionem uxore in matrimonio defuncta retineret. Mulier naufragio cum anniculo filio periit, quia verisimile videbatur ante matrem infantem perisse, virum partem dotis retinere placuit.*

⁶ A házassági vagyonszerzéshez lásd P. E. CORBETT: *The Roman Law of Marriage*. Oxford, 1930; M. LAURIA: *Matrimonio e dote in diritto romano*. Napoli 1952., A. Wacke: *Actio rerum amotarum*. Köln–Graz, 1963. HAMZA G.: *A házastársak közötti ajándékozási tilalom eredetének kérdéséhez a római jogban*. *AUB* 19/20. 1977.

⁷ Gaiushoz bővebben lásd A. N. HONORÉ: *Gaius*. Oxford, 1962; GY. DIÓSDI: Gaius, der Rechtsgelehrte. In: *ANRW* II. 15. 1976; O. STANOJEVIC: *Gaius noster. Plaidoyer pour Gaius*. Amsterdam, 1989.

⁸ Gai. D. 34. 5. 23. *Si mulier cum filio impubere naufragio periit, priorem filium necatum esse intellegitur.*

⁹ A serdülettség számításhoz és jelentőségéhez lásd E. ALBERTARIO: 'Infanti proximus' e 'pubertati proximus'. *SDR* I. Milano, 1933–1953; A. B. SCHWARZ: Die justinianische Reform des Pubertätsbeginns und die Beilegung juristischer Kontroversen. *ZSS* 69. 1952; J. A. ANKUM: Les 'infanti proximi' dans la jurisprudence classique. In: *Estudios F. Hernandez-Tejero*. Madrid, 1993.

¹⁰ A forrás kazuisztikát kerülő tömörségét az magyarázza, hogy a fragmentum a *De rebus dubiis titulusban* található, amelyben gyakorta a jogeset ismertetése nélkül kerül sor a jogtétel megfogalmazására; vö. HAMZA i. m. 1976. 350.

¹¹ Tryphoninushoz bővebben lásd P. KRÜGER: *Geschichte der Quellen und Literatur des römischen Rechts*. 1912. 225; Schulz: i. m. 126.

¹² Tryph. D. 34. 5. 9. 1. *Cum bello pater cum filio perisset materque filii quodsi postea mortui bona vindicaret, adgnati vero patris, quasi filius ante perisset, divus Hadrianus credidit patrem prius mortuum.*

(Ulp. D. 26, 8.)¹³ alapján – magának követelte, ugyanakkor az agnát rokonok a fiú korábbi halálára hivatkozva tartottak igényt a teljes apai vagyonra. A jogtudós Hadrianus azon *rescriptumára* hivatkozik, miszerint az apa tekintendő korábban meghaltnak, vagyis az anya javára dönti el a jogvitát.¹⁴ A fragmentum ugyan nem ejt szót a fiú életkoráról, azonban nagy valószínűséggel feltételezhetjük, hogy mint felsegedült ifjú apjával együtt katonaként vett részt a háborúban.¹⁵ Egy következő, szintén tryphoninusi fragmentum¹⁶ két lehetséges variációt jelöl meg egy öröklési jogi kérdés kapcsán, amelyben az apa és fia – aki egyben apjának egyetlen végrendeleti örököse¹⁷ – egyszerre bekövetkezett halála képezi a tényálladék alapját: ha a fiú serdült korú, úgy ő tekintendő túlélőnek, és a hagyatéokra is az ő örökösei jogosultak, ha viszont a fiú serdületlen, akkor az apát kell túlélőnek vélelmezni. A vélelem természetesen az ellenkező bizonyításával megdönthető. Megemlítendő ugyanakkor, hogy Kaser a „*nisi contrarium approbetur*” kitéltet interpolációnak ítéli.¹⁸ A Marcianus¹⁹ jogesetében²⁰ szereplő anya arra az esetre, ha leánya a házasság fennállása idején meghalna, vejtől a hozomány visszaadását stipulálja²¹ magának. Ezután az anya leányával egyszerre távozik az élők sorából, Marcianusnak pedig arra a kérdésre kell választ találnia, hogy az anya örököse követelheti-e az *actio ex stipulatu*val a hozomány kiadását. (A leányt természetesen serdült korúnak kell tekinteni, hiszen másképp nem köthetett volna házasságot, lévén a serdületlenség abszolút házassági akadály.²²) A jogtudós *responsumában* Antoninus Pius *rescriptumára* hivatkozik, amely szerint a leányt, nem pedig az anyát kell túl-

¹³ A *senatus consultum Tertullianum*hoz lásd C. SANFILIPPO: Di una interpretazione giurisprudenziale dei senatoconsulti Orfiziano e Tertulliano. In: *Festschrift F. Schulz I.* Weimar 1951; M. MEINHART: Die Datierung des „SC Tertullianum”. ZSS 83. 1966.

¹⁴ Nagy valószínűséggel Hadrianus e rendelete jelenti az együtt elhaltakra vonatkozó vélelem klasszikus kori fejlődésének kiindulópontját. Vö. M. KASER: *Beweislast und Vermutung im römischen Formularprozess.* ZSS 71. 1954. 239.

¹⁵ HAMZA: i. m. 1976. 350.

¹⁶ Tryph. D. 34. 5. 9. 4. *Si Lucius Titius cum filio pubere, quem testamento scriptum heredem habebat, perierit, intellegitur supervixisse filius patri et ex testamento heres fuisse, et filii hereditas successoribus eius defertur, nisi contrarium approbetur. Quod si impubes cum patre filius perierit, creditor pater supervixisse, nisi et hic contrarium approbetur.*

¹⁷ A római végrendeleti örökléshez lásd E. GOLDMANN: Das Alter des römischen Testaments. ZSS 51. 1931; PÓLAY E.: A római végrendelet eredete. *Acta Jur. et Pol. Szeged*, 1956. Tom. 2. Fasc. 3.; M. AMELOTTI: *Le forme classiche di testamento I-II.* Torino, 1966–1967.

¹⁸ KASER: i. m. 239; HAMZA: i. m. (1976) 351.

¹⁹ Marcianushoz bővebben lásd SCHULZ: i. m. 208.

²⁰ Marci. D. 34. 5. 16 pr. *Quod de pariter mortuis tractamus, et in aliis agitatum est. Ut ecce si mater stipulata est dotem a marito mortua filia in matrimonio sibi reddi et simul cum filia perit, an ad heredem matris actio ex stipulatu competere? Et divus Pius rescipit non esse commissam stipulationem, quia mater filiae non supervixit.*

²¹ A *stipulatio*hoz lásd B. BIONDI: 'Sponsio' e 'stipulatio'. *BIDR* 65. 1962; J. G. WOLF: *Causa stipulationis.* Köln–Wien, 1970; G. SACCONI: *Ricerche sulla 'stipulatio'.* Napoli, 1989.

²² FÖLDI – HAMZA: i. m. 253.

előnek tekinteni. Iavolenus²³ fragmentuma²⁴ a konkrét ügy vázolója nélkül mintegy regulaként fogalmazza meg, hogy abban az esetben, ha az anya és serdült fiúgyermek hajótörés során együtt lelik halálukat, a fiút kell anyját túlélőnek tekinteni.²⁵ Tryphoninus következő esete²⁶ az előbbiektől némiképpen eltérő képet mutat: a *libertinus*²⁷ apa és fia egyszerre bekövetkezett halála következtében – végrendelet hiányában – felmerülő kérdés, nevezetesen a *patronus* törvényes öröklési joga kapcsán nem tér ki arra, hogy vajon a fiú elérte-e már a serdültség korhatárát. Arra az esetre, ha nem állapítható meg, hogy a fiú túlélte-e apját, a *patronus* teszi meg törvényes örökösnek, vagyis annak érdekében, hogy a *patronus* illető reverencia (jogpolitika) okán neki juttathassa az örökséget, még a fiú serdültsége esetében is az apát tekinti túlélőnek.²⁸

2. A házastársak közti ajándékozás érvényességével foglalkozó *ulpianusi fragmentum*²⁹ először megállapítja, hogy az ajándékozás érvénytelen, ha a fogásba esettek közül a megajándékozott hal meg először. Mi volna a megoldás akkor, ha mindketten ugyanazon katasztrófa (hajótörés, tűzvész) során halnak meg, és megállapíthatatlan, hogy melyikük hal meg előbb? A jogtudós a 206-ból származó *oratio Severire* hivatkozva érvényesnek tartja az ajándékozást,

²³ Iavolenushoz bővebben lásd SCHULZ: i. m. 122; A. N. HONORÉ: *Julian's Circle*. TR 32. 1964; G. I. FALCHI: *Le controversie tra sabiniani e proculiani*. Milano, 1981.

²⁴ Iav. D. 34. 5. 22. *Cum pubere filio mater naufragio periit: cum explicari non possit, uter prior exstinctus sit, humanius est credere filium diutius vixisse.*

²⁵ A „*humanius est credere*” indokolást KASER interpoláció eredményének tartja; vö. KASER: i. m. 239.

²⁶ Tryph. D. 34, 5, 9, 2. *Si cum filio suo libertus simul perierit intestati, patrono legitima defertur hereditas, si non probatur supervixisse patri filius: hoc enim reverentia patronatus suggerente dicimus.*

²⁷ A felszabadítottak státusához lásd M. KASER: *Die Geschichte der Patronatsgewalt über Freigelassene*. ZSS 58. 1938; BRÓSZ R.: *Nem teljes jogú polgárok a római jogforrásokban*. Budapest, 1964.

²⁸ HAMZA: i. m. (1976) 351.

²⁹ Ulp. D. 24. 1. 32. 14. *Si ambo ab hostibus capti sint et qui donavit et cui donatum est, quid dicimus? Et prius illud volo tractare. Oratio, si ante mors contigerit ei cui donatum est, nullius momenti donationem esse voluit: ergo si ambo decesserint, quid dicemus, naufragio forte vel ruina vel incendio? Et si quidem possit apparere, quis ante spiritum posuit, expedita est quaestio: sin vero non appareat, difficilis quaestio est. Et magis puto donationem valuisse et his ex verbis orationis defendimus: ait enim oratio si prior vita decesserit qui donatum accepit: non videtur autem prior vita decessisse qui donatum accepit, cum simul decesserint. Proinde rectissime dicitur utrasque donationes valere, si forte invicem donationibus factis simul decesserint, quia neuter alteri supervixerit, licet de commorientibus oratio oratio non senserit: sed cum neuter alteri supervixerit, donationes mutuae valebunt: nam et circa mortis causa donationes mutuas id erat consequens dicere neuteri datam conditionem: locuples igitur heredes donationibus relinquunt. Secundum haec si ambo ab hostibus simul capti sint amboque ibi decesserint non simul, utrum captivitatis spectamus tempus, ut dicamus donationes valere, quasi simul decesserint? An neutram, quia vivis eis finitum est matrimonium? An spectemus, uter prius decesserit, ut in eius persona non valeat donatio: an uter rediit, ut eius valeat, mea tamen fert opinio, ubi non reverterunt, ut tempus spectandum sit captivitatis, quasi tunc defecerint: quod si alter redierit, eum videri supervixisse, quia redit.*

mert a megajándékozott nem tekintendő korábban elhaltnak; ennek megfelelően a kölcsönös ajándékozásnál is érvényesnek tekintendő az ajándékozás, tehát az ajándék az örökösöt illeti.³⁰ Ha a kölcsönös ajándékozást tevő házastársak fogságba esvén bizonyíthatóan nem ugyanabban az időben halnak meg, Ulpianus szerint elméletileg a következő megoldások jöhetnek számításba: a *fictio legis Corneliae*³¹ alapján a fogságba esést mintegy együtt elhalásnak tekintjük, s ekkor érvényes marad az ajándékozás; a házasság már életükben megszűnt a fogságba esés pillanatában, s ezért az ajándékozás érvénytelen; csak akkor érvényes az ajándékozás, ha a megajándékozott az ajándékozást túlélte; illetve csak akkor érvényes az ajándékozás, ha a megajándékozott visszatért. Ulpianus vélelmezi az első változatot, vagyis hogy a fogságba esésnél a házastársak egyazon időben haltak meg, s így az ajándékozást érvényesnek tekinthetjük – megoldásában az egy időben történő meghalás vélelmét a *fictio legis Corneliae* alapján analógiával kiterjeszti az egyszerre fogságba esettekre is.³² Paulus fragmentuma³³ szintén a házastársak közti ajándékozás érvényességével foglalkozik. Paulus abból indul ki, hogy amennyiben a megajándékozott előbb hal meg, mint az ajándékozó, úgy az visszakapja az ajándékot, tehát az ügylet érvénytelen; az ajándékozás érvényes marad azonban, ha a házastársak egyszerre halnak meg, tekintettel arra, hogy az, aki jogosult volna az ajándékot visszakövetelni, már szintén nincs életben. Az indoklásról Hamza megállapítja annak helytelenségét, hiszen az ajándékozás nem azért érvényes, mert a visszakövetelésre jogosult meghalt, hanem mert az ajándékozó nem élte túl a megajándékozottat.³⁴ Marcianus a kölcsönös *mortis causa donatio* érvényességét taglalja,³⁵ s megállapítja, hogy az ügyletek – a felek egyazon időben beállott halálukra tekintettel – érvényesek; a jogtudós itt érdekes módon nem a túlélés kérdéséből, hanem a korábban beállott halál elmaradásából indul ki, és biztosítja a kölcsönös öröklés lehetőségét.³⁶

Tryphoninus egy fragmentuma³⁷ a *dos receptitia*³⁸ visszaadására irányuló, a feleségnek a házasság idején bekövetkezett halálának feltételéhez kötött

³⁰ HAMZA: i. m. (1976) 354.

³¹ FÖLDI – HAMZA: i. m. 221.

³² HAMZA: i. m. (1976) 354.

³³ Paul. D. 34. 5. 8. *Si inter virum et uxorem donatio facta fuerit, priore defuncto cui donatum est ad eum res redit qui donaverat: quod si simul tam is cui donatum est quam is qui donaverit, quaestionis decidendae gratia magis placuit valere donationem, eo maxime quod donator non supervivat, qui rem condicere possit.*

³⁴ HAMZA: i. m. (1976) 354.

³⁵ Marci. D. 38. 6. 26. *Si qui invicem sibi mortis causa donaverunt pariter decesserunt, neutrius heres expetet, quia neuter alteri supervixit, idem iuris est, si pariter maritus et uxor sibi donaverint.*

³⁶ HAMZA: i. m. (1976) 355.

³⁷ Tryph. D. 34. 5. 9. 3. *Si maritus et uxor simul perierint, stipulatio de dote ex capitulo si in matrimonio mulier decessisset habebit locum; si non probatur illa superstes viro fuisset.*

³⁸ Ehhez lásd FÖLDI – HAMZA: i. m. 257. sk.

stipulatio hatályosságának kérdését taglalja; a házastársak együttes elhalálózása folytán kérdésként merül fel, hogy a feltétel beállott-e. Ha a nő túlélte volna férjét, az ügylet feltétele nem valósult volna meg, hiszen a házasság már a férj halálával megszűntnek lett volna tekintendő. A jogtudós a házastársak egy időben beállott halálát vélelmezi – a feleség korábban bekövetkezett halálának lehetőségét meg sem említi –, s minthogy a házasság a nő halálakor szűnt meg, a *stipulatio* feltételét megvalósulni kell elfogadnunk.³⁹ Marcianus töredéke⁴⁰ szintén a *dos receptitia* kapcsán a következő problematikát exponálja: a hozományt juttató *extraneus* a férjjel vagy a feleséggel együtt hal meg, kérdésként merül fel, hogy perelheti-e a hozományt az *extraneus* örököse. Marcianus az egyszerre beálló halál vélelméből indul ki, s noha nem ad egyértelmű választ a kérdésre, feltételezhetjük a nemleges feleletet, hiszen az *extraneus* ebben az esetben nem éli túl sem a feleséget, akinek a javára a hozományt rendelte, sem pedig a férjet, aki a hozomány kiadását követelhetné.⁴¹ Paulus némiképpen problematikus fragmentumában⁴² szintén hiányzik a megoldás:⁴³ a férj *relegatio dotisszal* visszahagyományozta feleségére a hozományt, s felvetődik a kérdés, hogy a házastársak egyidejűleg beállott halála esetén a nő örököse követelheti-e a férj örökösétől a hozományt; mivel a feleség nem élte túl férjét, feltételezhetjük, hogy a hozomány nem perelhető.⁴⁴

Tryphoninusnak a helyettes örökös helyzetét taglaló fragmentumából⁴⁵ a következő tényállás bontakozik ki: az örökhagyónak két serdületlen fia van, és Titiust rendeli helyettes örököséül annak, aki a fiúk közül később hal meg, ám a két serdületlen fiú hajótörés következtében egyszerre hal meg. Melyikük hagyatéka illeti meg Titiust? Ha a testvérek egymást követően haltak volna meg, a később elhalt örökölte volna a korábban elhalt vagyont, s így Titius mint a később elhalt gyermek örököse mindkét hagyatékot megszerezhetné volna.

³⁹ HAMZA: i. m. (1976) 355.

⁴⁰ Marci. D. 34. 5. 16. 1. *Item quaeritur, si extraneus, qui dotem stipulatus est, simul cum marito decesserit vel cum ea, propter quam stipulatus esset, an ad heredem suum actionem transmittat.*

⁴¹ HAMZA: i. m. (1976) 355.

⁴² Paul. D. 34. 5. 17. *Idem est, si dos uxori praelegata sit et simul cum marito perierit.*

⁴³ HAMZA (i. m. [1976] 356.) a *praelegata* helyett a MOMMSEN által javasolt *relegata* korrekciót fogadja el, és ennek alapján interpretálja a forrást.

⁴⁴ HAMZA: i. m. (1976) 356.

⁴⁵ Tryph. D. 34. 5. 9 pr. *Qui duos impuberes filios habebat, ei qui supremus moritur Titium substituit: duo impuberes simul in nave perierunt: quaesitum est, an substituto et cuius hereditas deferatur. Dixi, si ordine vita decessissent, priori mortuo frater ab intestato heres erit, posteriori substitutus: in ea tamen hereditate etiam ante defuncti filii habebit hereditatem. In proposita autem quaestione ubi simul perierunt, quia, cum neutri frater superstes fuit, quasi utrique ultimi decessisse sibi videantur? An vero neutri, quia comparatio posterioris decedentia ex facto prioris mortuo sumitur? Sed superior sententia magis admittenda est, ut utrique heres sit: nam et qui unicum filium habet, si supremum morienti substituit, non videtur inutiliter substituisse: et proximus adgnatus intellegitur etiam qui solus est quique neminem antecedit: et hic utrique, quia neutri eorum alter superstes fuit, ultimi primique obierunt.*

Titius ugyanakkor a később elhalt gyermek örököséül lett kinevezve, ám a testvérek közül – a szimultán beállott halál vélelméből kiindulva – egyik sem tekinthető úgy, hogy túlélte volna a másikat; Tryphoninus szerint abból kell kiindulni, hogy mindkét testvér utóbb elhaltnak tekintendő.⁴⁶ Africanus töredékében⁴⁷ az örökagyó szintén később elhalt serdületlen gyermeke számára rendel örököst, és a gyermekek szintén együtt halnak meg; a jogtudós szerint a *substitutus* mindkét gyermek örökösének minősül, minthogy utóbb elhaltnak az tekintendő, aki után nem halt meg senki.⁴⁸ Papinianus egyik vonatkozó fragmentuma⁴⁹ szerint az utóbb elhalt serdületlen gyermek helyettes örököse Titius, aki azonban nem tudja – mivel mindkét gyermek meghalt –, hogy melyikük halt meg előbb. A jogtudós szerint a *substitutus* mindkét gyermek hagyatékát öröklí, ám indoklása kevésbé helytálló, hiszen érvként egyedül a feltétel beálltának bizonytalanságát hozza fel.⁵⁰ Papinianus másik idevágó töredékében⁵¹ az örökagyó két serdületlen fiának azzal a feltétellel nevezett helyettes örököst, hogy mindkét gyermek meghal – s innentől a tényállás kettéválík. Az első esetben a két fiú együtt hal meg, s ekkor mindkettőjük hagyatéka a *substitutus*ra mint mindkét elhalt végrendeleti örökösére száll. A második esetben a két serdületlen egymás után hal meg, s ebben az esetben is mindkettőjük hagyatéka a helyettes örökösre száll, ám ebben az esetben az előbb elhalt testvér hagyatékát törvényes örökösként utóbb elhalt fivére öröklí, s a *substitutus* csak a később elhalt fiú végrendeleti örökösének tekinthető.⁵² Marcianus fragmentumában⁵³ az együtt elhaló *substitutus* – jelen esetben az örökös testvére – és az örökös, illetve az egymásnak kölcsönösen helyettes örököseiként szereplő, együtt elhaló

⁴⁶ HAMZA: i. m. (1976) 356.

⁴⁷ Afr. D. 28. 6. 34 pr. *Ex duobus impuberibus ei, qui supremus moreretur, heredem substituit. Si simul morerentur, utrique heredem esse respondi, quia supremus non is demum qui post aliquem, sed etiam post quem nemo sit, intellegitur. Sicut et e contrario proximus non solum is qui ante aliquem; sed etiam is ante quem nemo sit intellegitur.*

⁴⁸ HAMZA: i. m. (1976) 357.

⁴⁹ Pap. D. 37. 11. 11 pr. *Qui ex liberis meis impubes supremus morietur, ei Titius heres esto. Duobus peregre defunctis si substitutus ignoret, uter novissimus decesserit, admittenda est Iulianis sententia, qui propter incertum condicionis etiam prioris posse peti possessionem bonorum respondit.*

⁵⁰ HAMZA: i. m. (1976) 357.

⁵¹ Pap. D. 28. 6. 42. *Qui duos impuberes filios heredes relinquerat, ita substituit, si ambo mortui essent: deinde pueri post mortem patris simul perierunt: duae hereditates substituto deferuntur sed si diversis temporibus vita decedant, in hereditate novissimi pueri eius fratris, qui ante mortuus est, hereditatem substitutus inveniet: sed in ratione Falcidia pueri prioris hereditas non veniet nec substitutus amplius quam secundiam iure testamenti desiderabit: legata quoque, quae a substituto eius filii data sunt, qui prior intestato decessit, ad irritum recidunt.*

⁵² HAMZA i. m. 1976. 358.

⁵³ Marci. D. 34. 5. 18 pr. *Sed et in illo quaeritur, si pariter pupillus et qui ei substitutus erat frater necessarius decesserit, an frater fratri existat heres an contra: vel si duo invicem necessariii substituti sunt et una perierint, an heredes exstitisse videantur: vel alter alteri (hoc est si invicem) hereditatem rogati fuerint restituere in quibus casibus si pariter decesserint nec appareat, quibus ante spiritum emisit, non videtur alter alteri supervixisse.*

testvérek egymás utáni, illetve a *substitutus* öröklésének kérdése merül fel. Marcianus – az ellenkező bizonyításának hiányában – általános érvényű, regulaszerű megfogalmazással egyazon időben beállottnak vélelmezi a halálukat, s megállapítja, hogy nem örökölhetnek, illetve a *substitutus* sem örökölhet egymás után.⁵⁴

Sajátos következtetésre jut Marcianus azon fragmentumban,⁵⁵ amelynek tényállása szerint az örökhagyó apa rokonára hagyja utóljára elhalt fia vagyónát, ám mindkét fiú egyszerre hal meg. Minthogy nem lehet megállapítani, hogy melyik fiú halt meg később, a hagyaték a jogtudós szerint nem a *substitutust*, hanem – a *SC Tertullianum* alapján – az anyát illeti; Marcianust e rendhagyó döntésében feltehetően azon szándék vezethette, hogy az anya öröklésének kedvezzen, s ezért nem tartotta célravezetőnek az egy időben elhalás vélelméhez fűződő következmény megállapítását.⁵⁶

3. A források áttekintése után helyesnek tűnnek néhány terminológiai megjegyzést fűzni az együtt elhalás kérdését tárgyaló fragmentumokhoz: A „*commorientes*” kifejezéssel csupán egyetlen forrásban találkozhatni,⁵⁷ amely kifejezés azonban *Beseler* véleménye szerint interpolált, amit alátámasztani látszik azon tény is, hogy a forrásokban sem fordul elő a „*commoriri*” igealak.⁵⁸ Többször olvashatók viszont a „*simul perierint*”,⁵⁹ illetőleg *singularis*ban a „*simul perierit*”⁶⁰ és „*simul perit*”⁶¹ fordulatok, illetve ezek szinonimái, így például a „*simul obissent*”,⁶² „*simul functus sit*”,⁶³ „*pariter decesserint*”⁶⁴ és

⁵⁴ HAMZA i. m. 1976. 358.

⁵⁵ Marci. D. 36. 1. 35. *Si eius, qui novissimus ex filiis mortuus est, patrem hereditatis propinquo voluit pater restitui et simul fratres diem suum obissent: propinquum, si non ostenderit quis novissimus obisset, ad patrem hereditatis non admitti, sed matrem ex Tertulliano senatus consulto ad utriusque hereditatem admitti constat.*

⁵⁶ HAMZA i. m. 1976. 358.

⁵⁷ Ulp. D. 24. 1. 32. 14. ... *Proinde rectissime dicitur utrasque donationes valere, si forte invicem donationibus factis simul decesserint, quia neuter alteri supervixerit, licet de commorientibus oratio non senserit...*

⁵⁸ BESELER véleményét (ZSS 68. 1948. 383.) idézi egyetértően HAMZA (i. m. 1976. 349.) is.

⁵⁹ Tryph. D. 34. 5. 9. 3. *Si maritus et uxor simul perierint, stipulatio de dote ex capitulo si in matrimonio mulier decessisset habebit locum; si non probatur illa superstes viro fuisset.* Papin. D. 28. 6. 42. *Qui duos impuberes filios heredes relinquerat, ita substituit, si ambo mortui essent: deinde pueri post mortem patris simul perierunt ...*

⁶⁰ Tryph. D. 34. 5. 9. 2. *Si cum filio suo libertus simul perierit intestati ...*

⁶¹ Marci. D. 34. 5. 16 pr. *Ut ecce si mater stipulata est dotem a marito mortua filia in matrimonio sibi reddi et simul cum filia perit, an ad heredem matris actio ex stipulatu competere? ...*

⁶² Marci. D. 36. 1. 35. *Si eius, qui novissimus ex filiis mortuus est, partem hereditatis propinquo voluit pater restitui et simul fratres diem suum obissent ...*

⁶³ Marci. D. 34. 5. 18. 1. *Sed et circa legem Falcidiam, si dominus cum servis simul functus sit, servi, quasi in bonis eius mortis tempore fuerint, non computantur.*

⁶⁴ Marci. D. 34. 5. 18 pr. *Sed et in illo quaeritur, si pariter pupillus et qui ei substitutus erat frater necessarius decesserit, an frater fratri existat heres an contra ...* Marci. D. 39. 6. 26. *Si qui*

„*pariter mortuis*”⁶⁵ kifejezések.⁶⁶ A veszélyforrás – amely több személy együttes elhalálózását eredményezi – megnevezése *in concreto* a legtöbb szöveg helyen nem szerepel,⁶⁷ a legszélesebb körben a lehetséges veszélyforrásokat azon fragmentum állapítja meg, amely a hajótörés, az omlás és a támadás mellett általánosságban jelzi a „*valamilyen más módon*” bekövetkezéssel fenyegető veszedelmet,⁶⁸ egyebütt pedig legtöbbször hajótörést,⁶⁹ tűzvészt, omlást és hadifogságot⁷⁰ említ a textus. Mindezek alapján leszögezhető, hogy a „*közös veszélyben elhunytak*” terminus nem támasztható alá a római forrásanyagból, minthogy annak áttekintése során nem találkozhatunk a „*periculum commune*” fordulattal.⁷¹

Az első csoportban idézett esetek közül az első két, Gaiustól, illetve Papinianustól származó forrás a szülő és serdületlen gyermekének, míg az utóbbi öt, Tryphoninustól, Marcianustól és Iavolenustól idézett szöveg hely a serdült gyermek és szülőjének egyszerre bekövetkezett haláláról tudósít (amint már említettük, a Tryphoninustól utolsóként idézett fragmentumból a gyermek életkora nem állapítható meg). A serdületlen gyermek és a szülő közös elhalálózása esetén a mindennapi élet tapasztalata szerint is elképzelhetőbb, hogy a gyengébb testi kondícióban levő személy, vagyis a serdületlen gyermek nem éli túl a szülőt. Teljességgel elfogadható tehát, hogy Papinianus a valószínűséget hozza fel *responsum*ában indokként;⁷² ennek megfelelően a *praesumptio* kivétel nélkül alkalmazható.⁷³ Azon körülmények között, ha a szülő és serdült gyermeke ugyanabban az időben távoznak az élők sorából, a jogtudósok egyszer sem hivatkoznak arra, hogy a szülőt életképesebb testi adottságai folytán a gyermek mindenképpen túlélné, hiszen – noha ez egy idős szülő és már felnőtt korú gyermeke esetében nem tűnik elfogadhatatlannak – ez korántsem biztos; elegendő itt a fiatal felnőtt szülő és épphogy serdült korú gyermeke elpusztulása-

invicem sibi mortis causa donaverunt pariter decesserunt, neutrius heres repetet, quia neuter alteri supervixit ...

⁶⁵ Marci. D. 34. 5. 16 pr. *Quod de pariter mortuis tractamus, et in aliis agitatum est.*

⁶⁶ Vö. HAMZA: i. m. (1976) 348.

⁶⁷ D. 24. 1. 32. 14; 28. 6. 34 pr.; 28. 6. 42; 34. 5. 8; 34. 5. 9. 2; 34. 5. 9. 3; 34. 5. 9. 4; 34. 5. 16 pr.; 34. 5. 16. 1; 34. 5. 17; 34. 5. 18 pr.; 34. 5. 18. 1; 36. 1. 35; 39. 6. 26.

⁶⁸ Ulp. D. 36. 1. 18. 7. *Si quis autem susceperit quidem filium, verum vivus amiserit, videbitur sine liberis decessisse. Sed si naufragio vel ruina vel adgressu vel quo alio modo simul cum patre perierit, an condicio defecerit, videamus.*

⁶⁹ D. 23. 4. 26 pr.; D. 34. 5. 22; D. 34. 5. 23; Tryph. D. 34. 5. 9 pr. *Qui duos impuberes filios habebat, ei qui supremus moritur Titium substituit: duo impuberes in nave perierunt: quaesitum est, an substituto et cuius hereditas deferatur.*

⁷⁰ Ulp. D. 24. 1. 32. 14. *Si ambo ab hostibus capti sint et qui donavit et cui donatum est, quid dicimus? Et prius illud volo tractare. Oratio, si ante mors contigerit ei cui donatum est, nullius momenti donationem esse voluit: ergo si ambo decesserint, quid dicemus, naufragio forte vel ruina vel incendio.*

⁷¹ Vö. HAMZA – SAJÓ: i. m. 192. 200; HAMZA: i. m. (1976) 347.

⁷² D. 23. 4. 26 pr. ... *quia verisimile videbatur ante matrem infantem perisse...*

⁷³ HAMZA: i. m. (1976) 352; HAMZA – SAJÓ: i. m. 193.

nak lehetőségeire és körülményeire gondolni. Éppen ezért a jogászok maguk is tisztában lévén a vélelmezett elhalálozási sorrend mesterkéltségével, véleményüket vagy az általános humanitással,⁷⁴ vagy pedig egy adott császári rendelettel⁷⁵ támasztják alá; bizonyos esetekben pedig egyéb jogpolitikai szempontokat érvényesítendő kivételt tesznek a vélelem alkalmazása alól.⁷⁶ A római jog tehát nem állított fel a serdültek és serdületlenek együtt elhalásának esetére általános érvényű vélelmet, az életkor kizárólag a szülő és gyermeke együtt elhalásakor, tehát igen szűk körben feltételezte valamelyikük halálának korábbi beálltát!⁷⁷

A második csoportban felsorolt fragmentumokban – egy kivételtől eltekintve⁷⁸ – általánosan érvényesül azon vélelem, amely több személy együtt elhalása esetén a halál szimultán beálltát tételezi fel, s e *praesumptio iuris* alapján a jogtudósok kizárják az együtt elhalt személyek egymás utáni öröklésének lehetőségét. Megjegyzendő, hogy e tétel csak akkor volt alkalmazható, ha az érintett személyek együtt elhalását ugyanazon esemény, katasztrófa idézte elő.⁷⁹

II.

Először a *Code civil*, majd a német nyelvű törvénykönyvek, nevezetesen az ALR, az ABGB, az 1863-as szász BGB és az 1900-as német BGB, ezeket követően a két angolszász törvény, a brit *Law of Property Act* és az amerikai *Uniform Simultaneous Death Act*, végül pedig a magyar kodifikációs kísérletek vonatkozó rendelkezéseit tekintjük át.

1. A *Code Civil*ben⁸⁰ megtalálhatjuk az egyazon eseményben (*un même événement*) elhaltak kölcsönös öröklési jogára vonatkozó, korkülönbségen alapuló vélelmet, amely azonban csak szubszidiáriusan, vagyis abban az esetben volt alkalmazható, ha nem állapítható meg, hogy melyikük halt meg korábban; a 720. § szerint a túlélési vélelmet a ténykörülmények alapján kell megállapítani – a ténykörülményekre alapozott vélelem a Cc. 1353. § szerint nem egyéb, mint a bíró felhatalmazása arra, hogy vélelmet formáljon a tényállásban felmerült

⁷⁴ D. 34. 5. 22. ...*humanius est credere filium diutius vixisse*. A humanitás szerepéhez a római jogfejlődésben lásd F. SCHULZ: *Prinzipien des römischen Rechts*. Leipzig, 1934. 128–150.

⁷⁵ D. 34. 5. 9. 1. ... *divus Hadrianus credidit patrem prius mortuum*. eod. 16 pr. ... *divus Pius rescripsit non esse commissam stipulationem, quia mater filiae non supervixit*.

⁷⁶ HAMZA: i. m. (1976) 353; HAMZA-SAJÓ i. m. 193.

⁷⁷ HAMZA: i. m. (1976) 359.

⁷⁸ Marci. D. 36. 1. 35.

⁷⁹ HAMZA: i. m. (1976) 359.

⁸⁰ A *Code Civil*hez bővebben lásd J. RAY: *Essai sur la structure logique du Code civil français*. Paris, 1926; E GAUDEMET: *L'interprétation du Code civil en France depuis 1804*. Paris 1935; E. MARIA THEEWEN: *Napoléons Anteil am Code civil*. Berlin, 1991; A. BÜRGE: *Ausstrahlungen der historischen Rechtsschule in Frankreich*. *Zeup* 5. 1997. 643–653; HAMZA G.: *A francia magánjog fejlődése és a római jog*. In: *Magister artis boni et aequi. Studia in honorem János Németh*. Szerk. KISS D., VARGA I. Budapest, 2003. 341–354.

valószínűsége –, ténykörülmények híján pedig a kor vagy a nem alapján.⁸¹ A törvényi vélelem megalkotásakor a törvényhozó az adott személyek fizikai ellenállóképességét vette alapul.⁸² A rendelkezés célja nem a vagyoni helyzet mentül méltányosabb rendezése, hanem a logikailag legvalószínűbb tényállás reprodukálása volt. A *Code Civil* szabályozása igen bonyolult kazuisztikus rendszert hozott létre, amely szerint a tizenöt év alatti, közös eseményben elhunytak közül az idősebb, a hatvan év feletti, közös eseményben elhaltak közül pedig a fiatalabb, ha pedig egyikük tizenöt év alatt, másikuk pedig hatvan év felett volt, úgy a fiatalabb tekintendő túlélőnek.⁸³ A tizenöt és hatvan év közötti együtt elhalt férfi és nő közül – ha egyidősek, vagy a köztük fennálló különbség egy évnél nem nagyobb – a törvény a férfit vélelmezi túlélőnek, ha pedig azonos neműekről van szó, úgy az örökséghez jutásuk természetes sorrendjét véve alapul a fiatalabbat kell túlélőnek tekinteni.⁸⁴ Ezen utóbbi szabály teljességgel más alapra helyezi a felállított vélelmet, hiszen míg eddig a fizikai ellenállóképesség volt a hivatkozás alapja, addig itt a rendszerinti öröklési sorrendre történik hivatkozás; az előbbi hivatkozási ok sem feltétlenül helytálló, ugyanis – amint *Hamza és Sajó* megjegyzi – „*semmi sem szól amellett, hogy a betegségekkel vagy szenvedésekkel szembeni rendszerinti ellenállás az itt szabályozott helyzetekben is mérvadó, ...: a felrobbanó repülőgép esetében aligha van különbség a cirkuszi erőművész és törékeny hitvese között.*”⁸⁵ A *Code Civil* részletes szabályozása ugyanakkor nem nyújt megoldást arra az esetre sem, hogy mi történik akkor, ha a közös veszélyben tizenöt és hatvan év közötti, illetve hatvan év feletti a két *commoriens*. A francia joggyakorlat nem fogadta szívesen a *Code Civil* e rendelkezését, mivel kivételt képez a távollevőkre vonatkozó általános szabály⁸⁶ és az „*affirmanti incumbit probatio*” elve⁸⁷ alól,

⁸¹ HAMZA – SAJÓ: i. m. 193.

⁸² Cc. 720. § *Si plusieurs personnes respectivement appelées à la succession l'une de l'autre, périssent dans un même événement, sans qu'on puisse reconnaître laquelle est décédée la première, la présomption de survie est déterminée par les circonstances du fait, et, à leur défaut, par la force de l'âge ou du sexe.*

⁸³ Cc. 721. § *Si ceux qui ont péri ensemble, avaient moins du quinze ans, le plus âgé sera présumé avoir survécu. S'ils étaient tous au dessus de soixante ans, le moins âgé sera présumé avoir survécu. Si les uns avaient moins de quinze ans, et les autres plus de soixante, les premiers seront présumés avoir survécu.*

⁸⁴ Cc. 722. § *Si ceux qui ont péri ensemble, avaient quinze ans accomplis et moins de soixante, le mâle est toujours présumé avoir survécu, lorsqu'il y a égalité d'âge, o si la différence qui existe n'excède pas une année. S'ils étaient du même sexe, la présomption de suivre quidonne ouverture à la succession dans l'ordre de la nature, doit être admise: ainsi le plus jeune est présumé avoir survécu au plus âgé.*

⁸⁵ HAMZA – SAJÓ: i. m. 194.

⁸⁶ Cc. 135. § *Quiconque réclamera un droit échu à un individu dont l'existence ne sera pas reconnue, devra prouver que ledit individu existait quand le droit a été ouvert: jusqu'à cette preuve, il sera déclaré non recevable dans sa demande.*

⁸⁷ Vö. Paul. D. 22. 3. 2; FÖLDI – HAMZA: i. m. 159.

éppen ezért alkalmazása során *interpretatio restrictivá*val élve csak a törvényes öröklésre vonatkoztatják, és megkövetelik az azonos halálokat.⁸⁸

2. A *Preußisches Allgemeines Landrecht*⁸⁹ a közös veszélyben elhaltakra vonatkozó rendelkezésében ismeri a *gemeinsames Unglück* – utóbb a magyar terminológiába is bevonul – fogalmát, valamint az egy időben való meghalás tényállását is; mindkét esetben az egy időben beállott halált rendeli vélelmezni, ha az elhalálozás tényleges sorrendje megállapíthatatlan.⁹⁰ Az osztrák *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*⁹¹ nem állít fel kazuisztikus vélelmi rendszert az elhalálozás sorrendje kapcsán, hanem kimondja, hogy amennyiben kétséges, hogy ki halt meg korábban, a bizonyítás az adott elhunyt korábbi vagy későbbi halálára hivatkozó felet terheli; a bizonyítás eredménytelensége esetén abból kell kiindulni, hogy mindegyik személy esetében ugyanakkor állott be a halál.⁹² A közös veszély fogalma nem szerepel az *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* – azóta már hatályon kívül helyezett – paragrafusában; szabályozása a klasszikus római jogi, a nem családtagok közös esemény folytán bekövetkező elhalását megdönthetően vélelmező megoldáshoz hasonló,⁹³ lehetőséget ad a bizonyításra, ám ha ez eredménytelen, az egyszerre beállott halált vélelmezi.⁹⁴ Az 1863-as *Bürgerliches Gesetzbuch für das Königreich Sachsen*⁹⁵ – noha nem a személyi, hanem az öröklési részen belül – az ABGB-hez hasonlóan szabályozza a kérdést,⁹⁶ vagyis ellenbizonyítás hiányában az együtt elhalást kell feltételezni.⁹⁷ A svájci *Zivilgesetzbuch*⁹⁸ szerint, amennyiben nem bizonyítható, hogy

⁸⁸ HAMZA – SAJÓ: i. m. 194.

⁸⁹ Az *Allgemeines Landrecht*hez bővebben lásd HAMZA: i. m. (2002) 102; H. THIEME: Die preussische Kodifikation. ZSS GA 57. 1937; 200 Jahre Allgemeines Landrecht für die preußischen Staaten. Wirkungsgeschichte und internationaler Kontext. Frankfurt a. M. 1995.

⁹⁰ ALR 39. § *Wenn zwei oder mehrere Menschen ihr Leben in einem gemeinsamen Unglücke verloren haben, daß nicht ausgemittelt werden kann, welcher zuerst verstorben sei; so soll angenommen werden, daß keiner den anderen überlebt habe.*

⁹¹ Az *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*hoz bővebben lásd HAMZA: i. m. (2002) 110. sk.; W. BRAUNEDER: Das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie von 1811. In: *Gutenberg-Jahrbuch* 1987; Uő: Das österreichische ABGB als neuständische Zivilrechtskodifikation. In: *Vestigia Juris Romani. Festschrift für G. Wesener*. Graz, 1992.

⁹² ABGB 25. § *Im Zweifel, welche von zwei oder mehreren verstorbenen Personen zuerst mit Tod abgegangen sei, muß derjenige, welcher den früheren Todesfall des Einen, oder des Anderen behauptet, seine Behauptung beweisen; kann er dieses nicht, so werden Alle als zu gleicher Zeit verstorben vermuthet, und es kann von Übertragung der Rechte des Einen auf den Anderen keine Rede sein.*

⁹³ Marci. D. 34. 5. 18 pr.

⁹⁴ HAMZA – SAJÓ: i. m. 195.

⁹⁵ A szász *Bürgerliches Gesetzbuch*hoz bővebben lásd HAMZA: i. m. (2002) 95.

⁹⁶ 2007. §.

⁹⁷ HAMZA – SAJÓ: i. m. 195.

⁹⁸ A svájci *Zivilgesetzbuch*hoz bővebben lásd H. LEGRAS-HERM: *Grundriss der schweizerischen Rechtsgeschichte*. Zürich, 1935; P. TUOR: *Le Code civil Suisse. Exposé systématique*. Zürich, 1942.

több elhalt személy közül egyik túlélte a másikat, úgy az egy időben bekövetkezett halált kell feltételezni;⁹⁹ a közös veszély fogalmát azért nem vették fel a jogirodalomba, mert az e körbe tartozó esetek felesleges szűkítéséhez vezetne.¹⁰⁰ A német *Bürgerliches Gesetzbuch*¹⁰¹ – mára hatályon kívül helyezett – rendelkezése a közös veszélyben elhaltak egyazon időben beállt halálát vélelmezi;¹⁰² említést érdemel, hogy a vonatkozó paragrafusban szerepel a *gemeinsame Gefahr* fogalma, valamint nem történik utalás az ellenbizonyítás lehetőségére, vagyis arra, hogy e szabály csak az elhalálozási sorrend bizonyíthatatlansága esetén alkalmazandó.¹⁰³

3. Az 1925-ös *Law of Property Act* úgy rendelkezik, hogy abban az esetben, ha két vagy több személy olyan körülmények között halt meg, amely nem teszi lehetővé annak eldöntését, hogy melyik élte túl a másikat, a fiatalabbat kell túlélőnek tekinteni.¹⁰⁴ Ezen megoldás azonban – amely kizárólag logikai alapon nyugszik, ám megfelel az angolszász jogrendszerben gyakorta hivatkozott *common sense*-nek – nem alkalmazható abban az esetben, ha az elhalálozás sorrendjének kérdése házastársak között vetődik fel, ilyenkor ugyanis egyikükkel kapcsolatban sem lehet túlélési vélelemre hivatkozni, vagyis egyik sem örököl a másik után.¹⁰⁵ Az Amerikai Egyesült Államokban az 1950-es évektől valamennyi államban szinte azonos szövegű *Uniform Simultaneous Death Act* a következőképpen szabályozza e kérdést. Ahol a tulajdon vagy más jogcím az elhalálozás elsőbbségétől függ, és az egyidejűleg történt elhalás nem kellőképpen bizonyítható, minden egyes személy tulajdona úgy tekintendő, mintha ő lett volna a túlélő. Ha a kedvezményezett joga attól függ, hogy túléli-e a másikat, s az egyidejű elhalás nem bizonyítható megfelelően, a jogosult túl nem élőnek tekintendő. Kölcsönös kedvezményezetttség esetén a tulajdon a kedvezményezettek számának megfelelő, egyenlő részre osztandó, és e részek azok között osztandók el, akik túlélésük esetén utánuk kedvezményezettek volnának. Házastársak közös vagyonánál és közös tulajdonnál ötven százalékos az elosztás, életbiztosítás esetén pedig a kedvezményezett tekintendő túlélőnek. Az amerikai szabályozás tehát az „*affirmanti incumbit probatio*”¹⁰⁶ elvét engedi érvényre

⁹⁹ ZGB 32. § 2. *Kann nicht bewiesen werden, daß von mehreren gestorbenen Personen die eine die andere überlebt habe, so gelten sie als gleichzeitig verstorben.*

¹⁰⁰ HAMZA – SAJÓ: i. m. 195.

¹⁰¹ A német *Bürgerliches Gesetzbuch*hoz bővebben lásd J. W. HEDEMANN: *Die Fortschritte des Zivilrechts im XIX. Jahrhundert. Ein Überblick über die Entfaltung des Privatrechts in Deutschland, Österreich, Frankreich und der Schweiz.* Berlin 1910–1935; M. JOHN: *Politics and Law in Late Nineteenth-Century Germany. The Origins of the Civil Code.* Oxford, 1989.

¹⁰² BGB 20. § *Sind mehrere in einer gemeinsamen Gefahr umgekommen, so wird vermutet, daß sie gleichzeitig gestorben seien.*

¹⁰³ HAMZA – SAJÓ: i. m. 196.

¹⁰⁴ *Law of Property Act (1925.)* 184.

¹⁰⁵ HAMZA – SAJÓ: i. m. 196.

¹⁰⁶ Paul. D. 22. 3. 2.

jutni, a bizonyítás eredménytelensége, illetve lehetetlensége estén pedig az együttes elhalást vélelmezi, ami a kölcsönös öröklést teszi lehetővé.¹⁰⁷

4. A Horváth Boldizsár-féle 1871-es *Általános Magánjogi Törvényjavaslat* a személyekről szóló részben kétség esetére megdönthető vélelmet állít fel „*több ugyanazon halálveszélyben kimúlt személy*” egy időben bekövetkezett halálára.¹⁰⁸ Az 1900-ban napvilágot látott *Magyar Általános Polgári Törvénykönyv* első szövege szintén megdönthető vélelmet állít fel a közös veszélyben elhunytak egyazon időben történt elhalásáról arra az esetre, ha a halál időpontja bizonyíthatatlan volna,¹⁰⁹ e szabályozási javaslatot az 1913-as változat is átveszi.¹¹⁰ Az 1928-as *Magánjogi Törvényjavaslat* nem állít fel a közös veszélyben elhunytak kapcsán vélelmet, s a holtak nyilvánításához¹¹¹ fűzött indokolás megemlíti,¹¹² hogy az *Magánjogi Törvényjavaslat*, miután *expressis verbis* kimondja, hogy erre az esetre nem kíván vélelmet konstruálni, az elhalálozás sorrendjét állítórá rója a bizonyítási terhet.¹¹³

III.

Az eddig áttekintett szabályozások és lehetséges logikai kombinációk alapján a kérdés – *Hamza* és *Sajó* nézete szerint – a következő módokon volna rendezhető.¹¹⁴

Amennyiben a feleknek lehetőségük nyílik a halál időpontjával kapcsolatban a bizonyításra, úgy három fő szabályozási irányt különböztethetünk meg. Általában a teljességgel azonos időben bekövetkezett halál igen ritka, de a sorrend számos esetben objektíve megállapíthatatlan. A vélelmezett elhalálozási sorrend bizonyos szabályozási modelleknél – így például a közös eseményben elhalt családról szóló, római jogi valamint a *Code civil*ben meghatározott vélelemnél – a fizikai ellenállóképességre alapoz, ám ennek csupán igen korlátozott körben (így például hajószerencsétlenségénél) lehet szerepe, ám például egy

¹⁰⁷ HAMZA – SAJÓ: i. m. 197.

¹⁰⁸ *Általános Magánjogi Törvénykönyv Tervezte Magyarország számára I. Közlemény Általános Rész. Pest 1871. 31. § Több, ugyanazonegy halálveszélyben kimúlt személy kétség esetében egyidejűleg elhúnytak vélelmezendő.*

¹⁰⁹ *Indokolás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez I. Budapest 1901. 15. § Közös veszélyben elhaltakról az a vélelem, hogy haláluk egyidőben állott be.*

¹¹⁰ 18. § *Ha többen közös veszélyben haltak meg, a vélelem az, hogy haláluk egyidőben állott be.*

¹¹¹ Mjt. 39–42. §.

¹¹² *Indokolás Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének Törvényjavaslatához I. Budapest 1929. 32. Nincsen élő jogunkban törvényes vélelem a halál időpontja tekintetében arra az esetre sem, ha többen közös veszélyben haltak meg. Az Mjt. Sem állít fel ilyen vélelmet. Aki tehát az elhalálozásnak bizonyos sorrendjét állítja, azt bizonyítania kell.*

¹¹³ HAMZA – SAJÓ: i. m. 198.

¹¹⁴ HAMZA – SAJÓ: i. m. 198–199.

terrorcselekménynél vagy gépfegyveres merényletnél nem a fizikai kondíció a döntő, hanem hogy kit hogyan talált el a lövés.¹¹⁵

– Teljes törvényi vélelemhiány esetén a feleknek korlátlan lehetőségük nyílik a bizonyításra, amint ezzel a jelenleg hatályos Ptk.-ban is találkozhatni. Bizonyítékok hiányában a bíró kénytelen az együtt elhalás mellett állást foglalni. A megoldás hátránya, hogy a teljes bizonyítási szabadság és a túlélés véletlen tényezői hajlamosíthatják a feleket a tények manipulálására.¹¹⁶

– A teljes bizonyítási szabadság mellett a bizonyítás sikertelensége esetén a törvényes vélelmet kell alkalmazni az elhalálozás sorrendjére, ahogy a *Code civil* rendszerében látható. (Ezen belül megkülönböztethetjük azon két alesetet, miszerint egyfelől már igen gyenge bizonyítékok is kiküszöbölhetik a vélelmet, másfelől pedig csak az elhalálozási sorrend meggyőző megállapítása teszi lehetővé, hogy a vélelem ne kerüljön alkalmazásra.)

– Főszabályként a vélelmet alkalmazzák, és a bizonyításnak csak kivételként van helye. Ezen megoldás lényegében csak logikailag különíthető el attól a fentebb vázolt lehetőségtől, amely szerint csak az elsődlegesen tekintetbe vett, megalapozott bizonyítékok teszik lehetővé a vélelem – mint másodsorban felmerülő alternatíva – kiküszöbölését.¹¹⁷

Amennyiben kizárjuk a felek bizonyítási jogát, úgy két megoldás kínálkozik, s a második változat ismét két lehetőséget vet fel.

a) Kötelező elhalálozási sorrendet állapítunk meg.

b) Az elhalálozás egyidejűségét vélelmezzük. Ezen utóbbi esetben egyik lehetőségként felmerülhet, hogy (mivel a felek egyszerre haltak meg) kölcsönösen örökölnek egymás után; másik járható útnak pedig az mutatkozik, hogy – mivel egyik sem tekinthető életben levőnek a másik halála után – mint kiesők nem örökölnek egymás után. Mivel az első lehetőség csupán bizonyos szempontból – így például a *Code civil* alapjain álló bizonyítási rendszerben – korrekt lehet, ám mivel épp a nemkívánatos bizonyítgatás elkerülése a cél, logikailag elvetendő.¹¹⁸

IV.

A logikusan levezethető szabályozási modellek után tekintsük át a problematikát néhány példa segítségével, amelyeket mind a hatályos Ptk., mind a tervezett módosítás, mind pedig a javaslat alapján megoldunk! Polgári Törvénykönyv 600. § a) pontja alapján kiesik az öröklésből, aki az örökhagyó előtt meghal.

¹¹⁵ Uo. 199.

¹¹⁶ Uo. 198.

¹¹⁷ Uo.

¹¹⁸ HAMZA – SAJÓ: i. m. 199.

Tehát a hagyatékból csak akkor lehet részesülni, ha az adott személy túlélte az örökhagyót. Így az öröklés – mint halál esetére szóló szerzés – a túlélés feltételéhez kötött szerzésnek minősül.¹¹⁹ E tömör szabályozásból az is kiderül, hogy hatályos öröklési jogunk nem ismeri a közös veszélyben elhunytak egyidejű elhalálozásának vélelmét. Ez azt eredményezi, hogy egy közlekedési balesetben elhunyt családtagok esetén – az öröklés sorrendjének megállapíthatósága céljából – az egyes családtagok elhalálozásának időpontját és egymásutániságát tisztázni kell.¹²⁰ A közös veszélyben elhunytakkal kapcsolatos vélelem hiánya komoly bizonyítási nehézségeket okoz az elhunytak halálozási sorrendjének és az öröklés rendjének megállapításakor.¹²¹ Egyetértünk *Vékás Lajossal* abban, hogy ilyenkor – a végrendelet alapján történő öröklést kivéve – a véletlenek befolyásolják az öröklési sorrendet.¹²²

Az új Ptk. koncepciója a hatályos szöveget [Ptk. 600. § a) pont] úgy módosítaná, hogy „*kiesik az öröklésből, aki nem éli túl az örökhagyót*”.¹²³ A szövegváltoztatás indokaként a koncepció azt hozza fel, hogy „*ilyen megfogalmazás mellett az egyszerre elhalt személyek utáni öröklési viták megelőzhetőek*”.¹²⁴ Úgy véljük, ez az indokolás nem igazán helytálló, mert aki nem éli túl az örökhagyót, az előtte vagy vele egy időben hal meg. Tehát a tervezett megfogalmazás annyiban bővebb értelmű a jelenleg hatályos szövegváltozatnál, hogy az örökhagyóval egyszerre elhalálozó is kiesik az öröklésből. Azonban ez a variáció sem oldja meg a halálozási időpontok és sorrendek megállapíthatóságának és bizonyíthatóságának nehézségét és nem küszöböli ki a véletlenszerűséget sem.

Egyetértünk viszont a koncepció azon felvetésével, hogy „*ehhez kapcsolódóan megfontolandó a kérdés, hogy milyen esetekben, illetve milyen körülmények között, illetve milyen esetekben kizárja a közös veszélyben, ma már inkább közös balesetben, vagy más hasonló közös esemény folytán mégsem teljesen egyidejűleg elhaltak egymás utáni öröklését – a később elhaltak a korábban elhalt utáni öröklését – ilyen esetben kizárja*”.¹²⁵ Indokolásul a koncepció – véleményünk szerint, amint erre utóbb visszatérünk, logikailag nem helytállóan – a következőket írja: „*Ez a kérdés ma már vélelmezzel nem oldható meg, ilyen szabály nélkül mégis feltűnően igazságtalan eredmények szülehetnek. Különösen áll ez a leszármazók nélkül elhalt házastársak utáni öröklésre, ahol az egyiküknek a bármilyen rövid idővel való túlélése, rendszerint anélkül, hogy a később elhalt akár csak az eszméletét is visszanyerné, mindkettőjük vagyonát az ily módon utóbb elhalt házastárs családjának juttatná. Az ilyen balesetek sajnos ma egyáltalán nem kivételesek*”.¹²⁶ Ez a

¹¹⁹ VILÁGHY M. – EÖRSI GY.: *Magyar polgári jog*. Budapest, 1965. II. 410.

¹²⁰ *A polgári Törvénykönyv magyarázata*. Szerk. GELLÉRT GY. Budapest, 2001. 2002–2003.

¹²¹ VÉKÁS L.: *Magyar polgári jog. Öröklési jog*. Budapest, 1995. 20.

¹²² VÉKÁS: i. m. 20–21.

¹²³ MK 15. II. 2002. január 31. *Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója*. 187.

¹²⁴ Uo.

¹²⁵ Uo.

¹²⁶ Uo.

megoldás csak a közös eseményt valóban túlélőnek biztosítana öröklést, függetlenül attól, hogy a közös esemény résztvevője volt-e.

Ha különböző öröklési helyzeteket veszünk górcső alá, akkor kideríthető, hogy a hatályos (a) a tervezett módosítás (b) vagy a javaslat (c) szövege vezet-e igazságosabb eredményre.

A példaként felhozott szituációt vizsgáljuk meg először:

Házastárs 1 ————— Házastárs 2 (leszármazók nélkül)

A közlekedési balesetben házastárs 1 hal meg először, házastárs 2 pedig néhány perccel – anélkül, hogy eszmélete visszatérne – túléli.

a) Leszármazók hiányában¹²⁷ házastárs 2 örököl, ő lesz az örökhagyó a továbbiakban, és mivel ő is meghal, házastárs 1 és házastárs 2 közös vagyona házastárs 2 szüleiére háramlik.¹²⁸

b) Mivel házastárs 2 túlélte házastárs 1-t, a Ptk. 607. § (4) bekezdése alapján ő örököl, és az ő néhány perccel később bekövetkezett halálával a Ptk. 608. § (1) bekezdése szerint szülei lesznek az örökösök. Tehát a tervezett szövegmódosítás nem nyújt jobb megoldást erre az esetre.

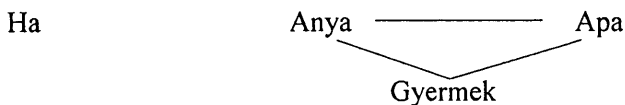
c) Ha kizárjuk a közös veszélyben elhunytak egymás utáni öröklését, akkor a két örökhagyó (házastárs 1, házastárs 2) szülei örökölnek, fejenként egyenlő részben; azaz igazságosabb megoldást eredményezne a szövegkiegészítő javaslat.

Ha házastárs 1 és házastárs 2 (szintén leszármazók nélkül) bizonyíthatóan egyszerre halálozna el közlekedési balesetben, akkor

a) a hatályos szöveg szerint egyik sem halt meg a másik előtt, azaz kölcsönösen örökölnek egymás után (!), és utánuk szülei;

b) a koncepció szövegtervezete alapján már házastárs 1 és házastárs 2 szülei fognak fejenként egyenlően örökölni;

c) a javasolt felvetés is erre az eredményre vezetne.

légi katasztrófában meghaltak, és megállapítást nyert az elhalálozás sorrendje (1: anya, 2: apa, 3: gyermek),

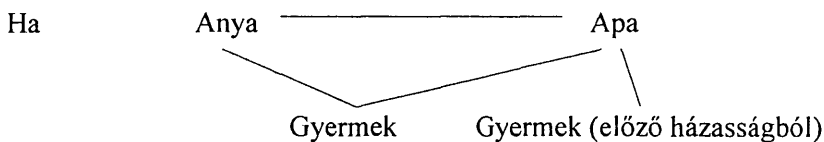
¹²⁷ A törvényes öröklés általános rendje; Ptk. 607. § (4) bek. *Ha leszármazó nincs, a házastárs örököl.*

¹²⁸ A törvényes öröklés általános rendje; Ptk. 608. § (1) bek. *Leszármazók és házastárs hiányában az örökhagyó szülei örökölnek fejenként egyenlő részben.*

- a) a gyermek örököl szülei után, de mivel neki nincsenek leszármazói, házastársa, szülei (mert előtte meghaltak) és a szüleinek leszármazói, így a törvényes örökösök egyenlő részekben az örökhagyó (a gyermek) nagyszülői (ezek hiányában a nagyszülők leszármazói);¹²⁹
- b) a tervezett szövegváltoztatás is az a) pontbeli eredményre vezetne. (Itt csak az egyidejű elhalálozás vezet az a) pontnál megfelelőbb eredményre: nincsenek „keresztül-kasul” öröklések az elhunytak között, hanem rögtön a következő parentéla – itt a nagyszülői – örököl.);
- c) a közös balesetben elhaltak egymás utáni öröklésének kizárása is a nagyszülői parentéla öröklésére vezetne. Tehát ennél a szituációnál nincs eltérés a három szabály adta lehetőségek között.

Ha ennek az öröklési helyzetnek a halálozási sorrendjét megfordítjuk: 1. gyermek, 2. apa, 3. anya, akkor az alábbiak vázolhatóak fel:

- a) a meghalt gyermeknek nincsenek leszármazói, házastársa, így szülei örökölnék utána fejenként egyenlő részben. Az apa után – leszármazó kiesése miatt – az anya (mint házastárs) örököl, és az ő halálával – leszármazó és házastárs hiányában – az anya szülei lesznek az örökösök, azaz az anya családjáé lesz a teljes hagyaték;
- b) mivel az anya és az apa is túlélte a gyermeket, így nem estek ki az öröklésből, tehát a szövegtervezet szerinti megoldás megegyezik az a) pontbelivel, azaz semmivel sem igazságosabb;
- c) a javaslat szerint a gyermek után apa és anya nem örökölnének (és ők egymás után sem), így leszármazók, házastárs, és szülők (valamint ezek leszármazói) hiányában a gyermek nagyszülei (az apa és az anya szülei) örökölnének egyenlő részben.

légi balesetben elhunynak és a halálozás sorrendje: 1. anya, 2. apa, 3. közös gyermek (a külön gyermek túlélő vagy nem részese a balesetnek):

- a) az anya után a közös gyermek örököl, az apa után a két gyermek (fele-fele arányban), a közös gyermek halálát követően leszármazók, házastárs és szülők hiányában féltestvére, a külön gyermek;¹³⁰
- b) a koncepció változtatása ugyanerre a nem igazán méltányos megoldásra vezet. Az egyidejű elhalálozás esetén pedig igazságosabb eredmény szü-

¹²⁹ A törvényes öröklés általános rendje; Ptk. 609. § (1)–(2) bek.

¹³⁰ Ptk. 608. § (2) bek. *Az öröklésből kiesett szülő helyén ennek leszármazói örökölnék olyan módon, mint a gyermek helyén annak leszármazói.*

letne: a külön gyermek és az anyai nagyszülők fele-fele arányban örökölnének;

- c) a közös eseményben elhunytak egymás utáni öröklésének kizárása esetén – a halálozási sorrendre tekintet nélkül – a közös gyermek anyai nagyszülei és az apa külön gyermeke örökölnének fele-fele arányban.

Ha változik a halálozási sorrend: 1. apa, 2. közös gyermek 3. anya, akkor az alábbi megoldások vázolhatóak fel:

- a) apa után a két gyermek egyenlő részben örököl, a közös gyermek után az anya örököl, ő utána pedig az anya szülei egyenlő részben, tehát a két család között megoszlik a vagyon;
- b) a szövegtervezet – az egyszerre elhalálozás esetét is ideértve – az a) pontbeli eredményre vezet szintén;
- c) a javaslat is az a) pontban vázolt megoldást nyújtja: az apa előző házasságából való gyermeke és az anya szülei öröklik a vagyont.

Megint eltérő halálozási időpontok esetén: 1. apa, 2. anya, 3. közös gyermek, az alábbi észrevételek tehetőek:

- a) az apa halála esetén a két gyermek egyenlő részben örököl, az anya halálakor a közös gyermek örököl, a közös gyermek halálakor pedig – mivel az öröklésből kiesett szülő helyén annak leszármazója örököl – a külön gyermek;
- b) a szövegtervezet az a) pontban ismertetett eredményre vezetne, ennél igazságosabb csak az egyszerre elhalálozás lenne, mert a külön gyermek és az anyai szülők öröklésével, megoszlna a hagyaték a két család között;
- c) a javaslat igazságosabb lenne: eleve az egyenlő részbeni öröklésre vezetne a külön gyermek és az anya szülei között.

Ha az elhalálozás az alábbiakban következne be: 1. anya, 2. közös gyermek, 3. apa, akkor:

- a) anya után a közös gyermek, ő utána az apa, és apa után a külön gyermek örököl;
- b) a koncepció szövegváltozata is ezt az öröklési láncolatot eredményezné, kivéve az egyszerre elhunytak esetét [lásd c) pontnál];
- c) a javaslat méltányosabb lenne a két családra nézve a külön gyermek és az anya szülei örökölnének.

Ha először a közös gyermek hal meg és őt követik a szülők (apa és anya – ebben a sorrendben), akkor:

- a) a közös gyermek után apa és anya örököl egyenlő arányban, az apa után pedig a külön gyermek, anya vagyona pedig szüleire háramlik;

- b) ugyanez az eredmény a tervezett módosításnál is, ideértve az egyszerre elhalálozás esetét is;
- c) a külön gyermek és az anya szülei egyenlő részben részesülnek a hagyatékából a javaslat alapján.

Ha a közös gyermeket az anya, majd az apa követi, a megoldás az előbbivel azonos: a közös gyermek után egyenlő részben a szülei örökölnék, míg az apa után a külön gyermek, addig az anya után annak szülei örökölnék majd mindhárom (hatályos, módosítás-tervezet, javaslat) szabálysöveg alapján. Természetesen a fenti két bekezdésben vázolt helyzet az elhalt közös gyermek vagyonára vonatkozik, a szülők közös vagyona az öröklési jog már idézett előírásai szerint háramlik.

V.

Mindezek alapján véleményünket a következőkben foglalhatjuk össze. Az új Ptk. koncepciójában megfogalmazottakkal annyiban érthetünk egyet, hogy a közös eseményben meghaltak egymás utáni öröklését kizárjuk. Ezt a római jog – eltekintve az igen szűk körben alkalmazható, az elhalálozás sorrendjét megdönthető vélelemmel szabályozó, és a szülő-gyermek relációban az egymás után történő öröklést lehetővé tevő vélelemtől – és a legtöbb újkori kodifikáció is megteszi valamilyen formában, akár a vélelem elsődlegességét preferálva, akár azt a bizonyítás sikertelenségének esetére fenntartva.

A koncepció megfogalmazója helyesen ismeri fel, hogy a „közös veszély” helyett szerencsésebb a „közös esemény” kifejezés használata, tekintettel arra, hogy – amint ezt a jogtörténeti részben kifejtettük – a „közös veszély” fogalma nem vált következetesen és egyöntetűen alkalmazott *terminus technicus*szá, használata leginkább a német jogi terminológiában honosodott meg, s onnan került át a magyar jogi nyelvbe. A terminológiai hagyomány mögött jelentőségben semmivel sem marad el azon tény, hogy „közös veszély” alatt általában a halálhoz vezető oksági láncolatban egy igen hátul álló láncszemet értünk, ami nem azonos azon konkrét okkal, ami a halált előidézi, a „közös esemény” ezzel szemben a halált közvetlenül kiváltó eseményt jelenti.¹³¹ (Konkrét példával megvilágítva: a háború közös veszély, az annak során adott helyen és időben bekövetkezett légitámadás közös esemény.) A közös eseménynél ugyanakkor további fogalmi szűkítést kell végrehajtanunk: szükséges egyfelől, hogy az időbeli kapcsolat (egyidejűség) mellett a térbeli kapcsolat – például a háborúban az azonos hadszíntér – is fennálljon, másfelől elengedhetetlen fogalmi elem, hogy egyik személy cselekménye se legyen oka a másik személy halálának – gondoljunk a családját kiirtó, majd önmagával is végző, illetőleg a veszélyhelyzetbe

¹³¹ HAMZA – SAJÓ: i. m. 201.

jutottnak segítséget nyújtó személy esetére. Nem szükséges ugyanakkor, hogy a halálok mindkét személy estében azonos legyen – hajószerencsétlenségnél egyikük életének a hajón kiütő tűz, másikukénak a vízbefúlás vetett véget –, ám a különböző halálokoknak a mindkettőjük életét közvetlenül fenyegető eseményből kell fakadniuk. Közös eseménynek tekintjük tehát azt a veszélyforrást, amely olyan oksági láncolat elején helyezkedik el, amely közvetlenül – s ezért a lehetséges áldozatok körét pontosan körülhatárolhatóan – okozhatja több személy halálát.¹³²

Nem érthetünk ugyanakkor egyet a Ptk. koncepció indoklásának azon elemével, amely szerint a kérdést nem tartja vélelmekkel rendezhetőnek. A koncepció megalkotója a több személy halálát okozó közös eseményt tekinti önálló hipotézisnek, és diszpozícióként kimondja, hogy ezen személyek közül egyik sem örököl a másik után. Ezen önálló diszpozíció kimondása ugyanakkor azt sejteti, mintha ez nem volna általános elve az öröklési jognak – nevezetesen, hogy csak a túlélő örökölhet, s hogy a túl nem élő kiesik –, hiszen csak ott tekinthető a külön hipotézishez fűzött külön diszpozíció szükségesnek, ahol a jogalkotó valóban más magatartást várna el. Az öröklési jog említett alapelvét egy speciális helyzetre megismételni felesleges, hiszen e részkiemelésből *a contrario* arra következtethetnénk, hogy az alapelv nem is létezik, s minden a hipotézistől eltérő helyzetben épp az itt hangsúlyozott diszpozíció ellenkezőjének kellene érvényesülnie.¹³³

Ha nem kívánunk a körülményes, csekély eredménnyel kecsegtető és legfőképp számtalan esetben méltánytalan eredményre vezető bizonyítgatás számára teret nyitni, úgy a közös eseményben – s ezen eseményt a fenti definíció segítségével pontosan körül kell határolnunk – elhunytak egymás utáni öröklését ki kell zárnunk, illetve ezt kiesési okként a Ptk.-ba be kell emelnünk! Az imént levezetett joglogikai okokból azonban ez nem történhet egyéb módon, mint megdönthetetlen vélelem megalkotásával!

¹³² Uo.

¹³³ Uo. 200.

TAMÁS NÓTÁRI – TEKLA PAPP

DIE PROBLEMATIK DES GEMEINSAMEN TODES IM LICHTE
DER HISTORIZITÄT UND DER NEUEN UNGARISCHEN
BGB-KONZEPTION

(Zusammenfassung)

Nach der Konzeption der neuen ungarischen BGB würde aus der Erbfolge ausgeschlossen sein, wer den Erblasser nicht überlebt. Mit dieser Formulierung meint der Verfasser der neuen BGB-Konzeption die Erbberechtigung der zusammen verstorbenen Personen ausschließen zu können, wobei er hinzufügt, daß es ein Wegfallgrund für diesen Tatbestand *expressis verbis* konstruiert werden sollte, da die Frage der sog. Kommorienten heutzutage nicht mehr mit Präsumptionen gelöst werden könne.

Im vorliegenden Aufsatz wird der Versuch unternommen nach dem Überblick der Regelungen des römischen Rechts und der maßgebenden neuzeitlichen Kodifikationen aufzuzeichnen, welche Wege sich zur gesetzlichen Regelung dieser Problematik bieten. Anhand einiger Fälle wird der Unterschied zwischen den Ergebnissen nach dem geltenden ungarischen BGB, der neuen Konzeption und dem Ausschluß der zusammen Verstorbenen aus der Erbfolge verdeutlicht.

Das Ausschließen der zusammen Verstorbenen aus der Erbfolge kann aber unserer Meinung nach nicht anders, als durch eine gesetzliche Vermutung, und zwar eine *praesumptio iuris et de iure* erfolgen, da es ein bloßes Hinzufügen eines solchen Wegfallgrundes – dh. die Annahme des gemeinsamen Todes als Hypothese, die durch eine neue Disposition, nämlich durch das Ausschließen aus der Erbfolge geregelt werden sollte – zu rechtslogisch verkehrten Folgerungen führen würde.